

Vanuit haar aandacht voor vormen van visuele manipulatie betoogt ze het bestaan van een glijdend, in plaats van een discreet, onderscheid tussen specifieke afbeeldingen van individuele planten en generieke afbeeldingen die een soort weergeven. Ze spreekt bovendien het overheersende beeld tegen dat het monsterlijke en uitzonderlijke een belangrijke rol en plaats had in de zestiende-eeuwse natuurbeschouwing. In plaats daarvan treft Egmond exotische en zeldzame, maar vooral alledaagse natuur aan in de verzamelingen.

Zorgvuldig overweegt ze de begrippen die de historiografie haar aanreikt om de verzamelingen te duiden, zoals *illusoir naturalisme*, *ad vivum*, *decontextualisering*, 'emblematische' natuurhistorie, *diachronical strategy* en *non-monotonic logic* en poneert haar eigen termen, zoals *high definition naturalism*. Zo legt ze een solide basis voor haar analyse, waarin ze nu en dan terugkijkt naar de afbeeldingen en *nature prints* van voor 1500 en vooruitblijkt op de wetenschappelijke illustraties van na 1630.

Haar belangrijkste overkoepelende theses zijn dat naturalisten en kunstenaars in tekeningverzamelingen experimenteerden met manieren om de natuur te ordenen en af te beelden. Bovendien zijn deze ordeningsprincipes en visuele technieken, en onderwerpen van interesse, pas later in gedrukte werken terug te vinden. Ook bleven sommige 'visual formats' in zekere zin voortbestaan in wetenschappelijke afbeeldingen, terwijl wetenschap en kunst zich nooit geheel van elkaar (onder)scheidden.

Deze theses bevestigen de bestaande wetenschapshistorische interesse in tekeningen die al dan niet de basis vormden voor gepubliceerde illustraties en kaarten. Hier is Egmond's boek het meest uitdagend. Op welke vlakken en wanneer kwamen de domeinen van tekenen en drukken samen? Blevten tekeningen wellicht een plaats voor experimenteren in het afbeelden van de

natuur, ook na de zeventiende eeuw? Zijn hedendaagse wetenschappelijke afbeeldingen van planten en dieren inderdaad variaties op de vormen die Egmond vindt in haar bronnen? Hoe werden deze vormen in nieuwe contexten ingezet en aangepast?

Het nawerk vult de hoofdtekst aan met details over de belangrijkste verzamelingen en hun makers. De toegevoegde index is beperkt tot de namen van plaatsen, personen en primaire bronnen die in het boek voorkomen. Als de lezer enkel op zoek is naar een bepaald onderwerp of analytisch begrip, zal hij gedwongen zijn het boek in zijn geheel te bestuderen. Dat is beslist geen straf. Net als de verzamelingen die Egmond centraal stelt, komt haar boek op deze wijze het beste tot zijn recht. Zijn gelaagde tekst, gecombineerd met de grote variëteit aan prachtige illustraties, belonen herhaaldelijk nalezen en inkijken.

Saskia Klerk – Institute for the History of Medicine, Berlijn

Kaat Wils, Raf de Bont en Sokhieng Au (red.) *Bodies beyond borders. Moving anatomies, 1750–1950* (Leuven: Leuven University Press, 2017) 304 pp., ill., ISBN 9789462700949, € 59,50.

Dit boek gaat over de momenten dat anatomen en hun objecten zich verplaatsten. Lijken werden vervoerd, wassen modellen van het lichaam gingen de grens over, anatomen reisden rond om nieuwe kennis op te doen en tekeningen werden hergebruikt en aangepast en steeds laat dat volgens de redacteuren van *Bodies beyond borders* iets zien over het creëren van kennis en autoriteit.

De essays in deze bundel behandelen de anatomie in de breedste zin: het anatomische onderzoek en onderwijs aan de universiteit, maar ook de populaire tak die kennis en vermaak bracht. Voortgekomen uit een project aan de Universiteit Leuven, beslaan

de artikelen vooral de Belgische, Franse en Amerikaanse anatomie. Drie soorten 'bewegingen' staan centraal in de drie delen van het boek: die over geografische afstand, de interactie tussen wetenschappelijke en meer populaire activiteiten en de uitwisseling tussen wetenschap en kunst.

Het eerste deel behandelt de geografische verplaatsingen van anatomische objecten. Die bewegen zich, in de vier hoofdstukken respectievelijk tussen Parijs en Londen, tussen Gent en Aalst (30 km), tussen alle delen van het Britse koloniale rijk en tussen Congo en België. In de vier hoofdstukken levert die aandacht op verplaatsing verschillende conclusies op. Ik noem er twee: Margaret Carlyle beschrijft hoe de levensgrote wassen vrouwenlichamen, gemaakt in de achttiende eeuw door de Parijse Marie Marguerite Bihéron (of Marie Cathérine Bihéron, zoals ze in de inleiding heet), de aandacht trokken van Catharina de Grote in Rusland. Patronage en het reizen van collecties brachten prestige, aldus Carlyle, hoewel een deal met Rusland in dit geval tot twee keer toe niet doorging. De wassen objecten werden wel een keer in Londen tentoongesteld. Sokhieng Au beschrijft het netwerk in Belgisch Congo dat nodig was om de proefmonsters voor het onderzoek in tropische ziektes tot wetenschappelijk bewijsmateriaal te maken. Volgens Au verloren deze monsters meer dan de andere voorbeelden in het boek langzaam hun verband met individuele mensen: deze stukjes huid, tumor of urine in hun petrischaaltjes leken steeds minder onderdeel van een lichaam geweest te zijn.

De beweging in het tweede deel van de bundel is die tussen de wetenschappelijke en publieke anatomie. Twee hoofdstukken gaan over de negentiende-eeuwse Belgische Constant Crommelinck, die na het lezen van het eerste hoofdstuk nog overkomt als een arts met autoriteit maar van wie in het tweede hoofdstuk op eens de controversiële

kant als 'charlatan' wordt benadrukt. Veronique Deblon analyseert eerst zijn hergebruik van anatomische tekeningen voor een nieuw land (België). Crommelinck presenteerde slim de 'greatest hits' uit de anatomie, gebruikte pop-up illustraties die je open moest vouwen en kopieën uit Franse werken; de creatieve namaak waar België zo goed in was. Zelfs het kiezen van de juiste kopie, aldus Deblon, maakte de anatoom tot een connaisseur. Tinne Claes beschrijft vervolgens hoe Crommelinck de academische anatomie combineerde met een meer holistische blik op het lichaam en het aanbevelen van natuurgeneesmiddelen. Het feit dat hij vervolgens kritiek kreeg uit de academische hoek wist hij slim om te buigen door zich zichzelf te bestempelen als een kritisch denker die wél opkwam voor het belang van patiënten.

De Louisiana Health Exhibit Train in de jaren 1910–1911, centraal in het artikel van Stephen Kenny, is de meest tot de verbeelding sprekende verplaatsing van anatomische kennis, met een expositie in een rondrijdende trein die de massa moest verlichten met medische kennis. Zowel in zijn totstandkoming als in zijn boodschap was de trein volgens Kenny een racistische onderneming, hoewel 'conscious and calculated racist messages' mij wat te scherp geformuleerd lijkt. Er is weinig in de bronnen te vinden over de ontvangst van deze trein-tentoonstelling, maar Kenny probeert daar het beste van te maken door een opmerking uit een krant uit te werken dat er veel geruchten rondgingen onder de zwarte bevolking naar aanleiding van een bezoek aan de trein. Dit betekende volgens Kenny waarschijnlijk dat de witte geneeskunde na het bezoek met nog meer wantrouwen werd gezien dan daarvoor.

Het derde deel van het boek brengt ons naar de relatie tussen de anatomie en de kunst. In het interessantste hoofdstuk in dit deel laat Naomi Slipp zien hoe in de 19e

eeuw met grote afbeeldingen aan de muur van de collegezaal, geïnspireerd op Europese anatomische illustraties, visuele geletterdheid werd onderwezen aan Harvard Medical School. Wat blijkt: een aantal studenten was in feite analfabeet en visuele kennis in het onderricht was daarom broodnodig (p. 17).

De drie soorten bewegingen in het boek zijn een interessante onderverdeling, maar misschien moet ook geconcludeerd worden dat het concept ‘circulatie van kennis’ hier een beetje teveel wordt uitgerekt. Bijna alles kan ten slotte met een beetje creativiteit in termen van beweging beschreven worden. De conclusies van de hoofdstukken zijn dan ook erg gevarieerd en hadden even goed onder het thema ‘materialiteit’ kunnen passen. Af en toe wordt ook al te gemakkelijk met nieuwe concepten gestrooid. Joris Vandendriessche zegt wel dat hij aan ‘object biographies’ doet, maar blijft daarvoor te dicht bij de institutionele context. Helen MacDonald kondigt in haar stuk over koloniaal verzamelen aan dat ze ‘miniature historiographies’ gaat bekijken, zoals Ricardo Roque de verhalen noemt die gereconstrueerd kunnen worden door de historicus aan de hand van schrijfsels die met botten en schedels meereizen: tekst op de schedel zelf, etiketten, briefjes en dergelijke. Ze citeert daarvan echter geen enkel voorbeeld en gebruikt alleen Joseph Barnard Davis’ *The-saurus Craniorum*. Toch is er veel te leren van de individuele artikelen en de bundel is dan ook aan te raden voor geïnteresseerden in de geschiedenis van medische wetenschappen, materialiteit en wetenschappelijke personae. De platen achter in het boek zijn prachtig.

Fenneke Sysling – Universiteit Utrecht

Geert Vanpaemel, *Wetenschap als Roeping. Een Geschiedenis van de Leuvense Faculteit voor Wetenschappen* (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2017) 208 pp., ISBN 978 94 6270 102 1, paperback, ill., € 25.

Als er een boek is waarvan ik graag zo snel mogelijk een recensie wilde maken is het dit boek dat kadert in de viering van het tweede eeuwfeest van de huidige faculteit wetenschappen van de Universiteit te Leuven. Het is een genoegen om tegelijkertijd met de viering van de twee andere Belgische faculteiten die in 1817 gesticht werden in de Rijksuniversiteiten (Gent en Luik) ook te beschikken over de geschiedenis van de Leuvense faculteit. De auteur heeft van de gelegenheid gebruik gemaakt om een prachtige synthese te maken – volgens eigen inzichten en met eigen accenten – van de manier waarop deze faculteit zich ontwikkelde als wetenschappelijke instelling. De geschiedenis is chronologisch ingedeeld van 1817 tot 2017. Het is in de toegestane ruimte onmogelijk in te gaan op de vele interessante aspecten van de beschreven ontwikkeling. Toch moet vermeld worden dat Vanpaemel erin slaagt om summier een korte historiek in te lassen van de natuurwetenschappen aan de Oude Universiteit van 1425 tot 1797. De plannen van Napoleon om in het Franse Keizerrijk een volledig nieuw onderwijsstelsel uit te bouwen zijn eveneens toegevoegd. De periode van de eerste eeuw vanaf 1817 is vervolgens zeer grondig beschreven en ook de 50 jaar na 1917 worden uitvoerig besproken. De afgelopen 50 jaren worden slechts in ‘vogelvlucht’ behandeld.

Vanpaemel stelt dat het thema ‘wetenschap als roeping’ als een rode draad doorheen de geschiedenis van de evolutie van de faculteit wetenschappen loopt. Deze roeping geldt voor de eerste eeuw, toen de faculteit in essentie een voorbereidende faculteit was voor verdere toegepaste studies van geneeskunde en farmacie en vanaf 1864 van ingenieurs, vooral – op enkele uitzonderingen na – voor de hoogleraren die het onderwijs verzorgden. Pas vanaf het interbellum kwamen daar ook de hoogleraren bij die zich daarenboven